

BUITEN

10^E JAARGANG N^O. 32.

ZATERDAG 5 AUGUSTUS 1916.

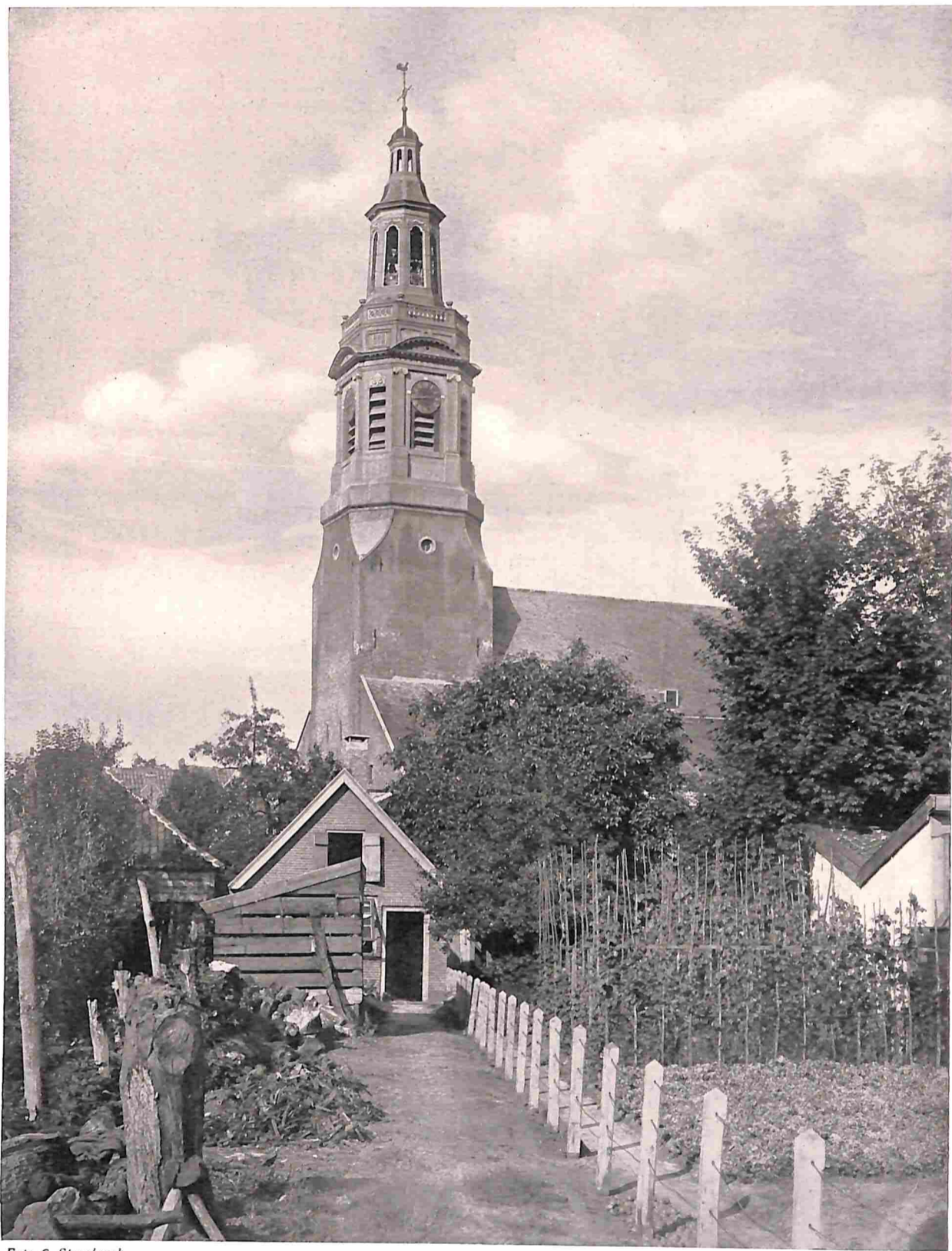

Foto C. Steenbergh.

BIJ DEN TOREN DER NED. HERV. KERK TE NIJKERK.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

BIJ DEN TOREN DER NED. HERV. KERK TE NIJKERK.	
ILLUSTRATIE	BLZ. 373
DE STERRENHEMEL IN AUGUSTUS, DOOR A. A. N.	„ 374
HET „JOHN GRIER HOME“. UIT HET ENGELSCHE, DOOR JEAN WEBSTER (8)	„ 374
REISHERINNERINGEN UIT DE PROVENCE EN DE LANGUE- DOC, DOOR L. M. VAN DEN BERG, GEÏLLUSTREERD. BLZ. 376—380	
MOHAMMED ROESOE KETJIL, DOOR BOELOEH PERINDOE. BLZ. 378	
HOEVEEL HAREN HEBBEN WE? DOOR G.	„ 381
ZOMERAVOND, (GEDICHT), DOOR NICO OOSTERBEEK	„ 381
HET KLOKKENSPEL, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLL. BLZ. 381—383	
NOG IETS OVER HET VERVROEGEN VAN BLOEMEN, DOOR M. BLZ. 383	
HET HAGELZAKJE, DOOR A. B. WIGMAN, GEÏLLUSTR. „ 384	
BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.	

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie" of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten". Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Afzonderlijke Nummers kosten 8 dagen na de verschijning 15 cts., daarna wordt de prijs 25 cts.

DE STERRENHEMEL IN AUGUSTUS.

HET volgende overzicht geeft den stand der sterrebeelden voor 19.5 uur sterretijd, d.i. omstreeks 10 uur middelen tijd of 11 uur zomertijd. Men zie het Augustus-kaartje in de N. R. Ct., dat voor 19 uur sterretijd geldt.

Zenith: Draak, Lier, Zwaan;
Noorden: Groote en kleine Beer, Giraffe, kleine Leeuw, Lynx, Wagenman;
Noordoosten: Cassiopeia, Cepheus, Perseus;
Oosten: Andromeda, Driehoek, Hagedis, Pegasus, Ram, Visschen;
Zuidoosten: Kleine Paard, Waterman, Zwaan;
Zuiden: Arend, Dolfijn, Pijl, Schild van Sobieski, Schutter, Slang, Steenbok, Vos;
Zuidwesten: Schorpioen, Slangendrager;
Westen: Boötes, Hercules, Hoofdhaar van Berenice, Jachthonden, Kroon, Maagd, Slang, Weegschaal;
Noordwesten: Groote Beer, Draak.

De Melkweg loopt te 10 uur (11 uur zomertijd) in een prachtigen boog van het Noord-Noordoosten naar het Zuid-Zuidwesten. De Zwaan met de heldere ovale lichtplek staat in top, en ook de sterrebeelden Arend en Schutter, waarin de Melkwegstroom zich langzamerhand vertakt en verdeelt, staan vrij hoog aan den hemel.

Algotminima zijn te zien: den 12^{en} Aug. te 16 uur (d.i. 13 Aug. te 5 uur v.m. zomertijd), den 15^{en} even na middernacht, en den 18^{en} te 10 uur (11 uur zomertijd).

De merkwaardige veranderlijke ster *Mira Ceti* is nu uit de morgenschemering te voorschijn gekomen. Zij is voorloopig alleen in (kleine) kijkers te zien, en wordt nog zwakker.

Het Morgen-Zodiakaallicht is soms in het laatst van Augustus al wel te zien; de maan is den 28^{en} nieuw, en hindert dus niet.

De Gegenschein is half Augustus misschien in den Steenbok te vinden.

De tijdsvereffening neemt deze maand af: de zon is 1 Augustus zes minuten bij een klok die middelbaren tijd aanwijst achter, maar haalt haar tegen het einde der maand in.

Augustusnachten zijn vermaard om de vallende sterren (*Perseiden*), in het bijzonder tusschen den 9^{en} en den 12^{en}. Het verschijnsel zal dit jaar nog al hinder van de maan hebben, daar het den 13^{en} V.M. is, en de nachten derhalve niet donker zijn. Zooals men weet zijn de Perseiden de afval van de komeet 1862 III. De zwerm is buitengewoon lang werkzaam, want al vóór half Juli vertoonen zich Perseiden; het straalpunt ligt dan in Cassiopeia, maar schuift aldoor naar het Oosten op. Ten tijde van de grootste werkzaamheid van den zwerm is het ten Noorden van de α Persei te vinden.

Mercurius is niet waarneembaar.

Venus is een prachtige morgenster; de planeet bereikt den 9^{en} Aug. hare grootste helderheid. Zij komt 1 Aug. pas te 15 uur (4 uur v.m. zomertijd) op, den 1^{en} September te 14 uur (3 uur v.m. zomertijd).

Mars gaat half Augustus al vóór 10 uur (11 uur zomertijd) onder en is dus nauwelijks meer zichtbaar. Tot aan het eind van het jaar is deze planeet, die verbazend lang in avond- en morgenschemering blijft hangen, nog steeds avondster, maar daar zij niet veel meer dan één uur na de zon ondergaat, is zij niet waarneembaar.

Jupiter komt half Augustus al iets vóór 10 uur (11 uur zomertijd) op en is dus tegen September bijna den geheelen nacht zichtbaar. Den 25^{en} Augustus is de planeet stationair, waarna zij „terug", d.i. Westwaarts gaat loopen, een teeken, dat de oppositie op de komst is.

Saturnus is in het eind der maand al wel in de morgenschemering te zien, ten Zuidoosten der Tweelingen (*Castor* en *Pollux*). A. A. N.

HET „JOHN GRIER HOME"

DOOR JEAN WEBSTER.

(8) (Geautoriseerde vertaling van „Dear Enemy").

1 April.
LIEVE Judy,
Ik heb Isador Gutschneider uitbesteed. Zijn moeder is een dikke glimlachende Zweedsche met blauwe oogen en goudblond haar, die bepaald hem en geen ander wilde hebben omdat hij de donkerste baby van allemaal is.

Ze heeft altijd dol veel van bruine kindertjes gehouden, maar zelfs in haar stoutmoedigste droombeelden geweten, dat zij zelf er nooit een zou krijgen. Zijn naam zal veranderd worden in Oscar Carlson, naar zijn pas overleden nieuwen oom.

Mijn eerste Regentendag, de voormalige Lamme Woensdag, zal op den volgenden Woensdag plaats vinden. Ik moet je eerlijk bekennen, dat ik niet bepaald met popelend verlangende ziel dien dag tegemoet zie, vooral daar mijn speech de hoofdzaak zal zijn. Maar van één ding ben ik tenminste zeker, ik zal nooit die Uraniah Heepsche manieren tegenover de regenten aannemen, die Mrs. Lippett eigen waren. Ik zal den eersten Woensdag van de maand als een aangename sociale afleiding beschouwen, mijn jour, waarop ik de vrienden van het tehuis ontvang en de groote punten met hen bespreek. En ik zal ervoor zorgen, dat onze kinderen hiervan alleen plezier, en geen vervelendheid zullen hebben. Je ziet hoe ik de nare lotgevallen van de arme, kleine Jerusha Abbott ter harte heb genomen.

Je laatste brief is ook aangekomen, maar met geen letter vermeldt je, dat je naar het Noorden zult reizen. Is het niet net ongeveer de tijd, dat je erover zou denken weer naar de 5th Avenue terug te keeren? Oost West, thuis best en zooals het klokje thuis tikt, tikt het nergens! Wil je daaraan eens denken?

Daar gaat net de gong! Ik moet je verlaten om een verkwikkend half uurtje onder het nuttigen van haché van lamsvleesch door te brengen. Wij eten om te leven in het John Grier Home.

6 uur: De WelEd. Gestr. is vandaag weer hier geweest. Hij loopt dikwijls aan, gedreven door het onweerstaanbaar verlangen mij op heeterdaad te betrappen. O, wat heb ik aan dien nare kerel het land! Hij is een rozige, kwallige, puffende, oude man met een rozig, kwallig, puffend zieltje. Ik was in een zeer opgewekte, optimistische bui voor hij hier kwam, maar nu zal ik de rest van den dag niet anders doen dan brommen.

Hij betreurde alle nuttelooze vernieuwingen, die ik thans bezig ben in te stellen, zooals: een vroolijke speelkamer, betere kleren, baden en smakelijker maaltijden en versche lucht en spelen en joligheid en roomijs en kussen. Hij beweerde, dat ik de kinderen ongeschikt zal maken om de plaats in het leven in te nemen, welke God hun heeft toebedacht.

Toen ging mijn Iersch bloed aan het koken en ik vertelde hem, dat als God het plan had gevormd om al deze 113 kleine kinderen te doen opgroeien tot nuttelooze, onwetende en ongelukkige burgers, ik dien God wel eens graag te leur wilde stellen. En dat ik de kinderen ook absoluut niet haalde uit de klasse, waartoe ze behooren, integendeel, wij voedden ze nu juist op zooals ze reeds jaren grootgebracht moesten worden en onze opvoeding is zeker beter dan in doornen in talrijke huisgezinnen het geval is. Wij trachten ze niet naar de Universiteit te sturen, ook al hebben ze geen hersens in hun stommen kop, zooals het met rijke zoontjes het geval is, en wij zetten ze ook niet met hun dertiende jaar aan het eentonig, machinale werk, zoodat ze dien heelen, langen werkdag geen ontspanning en vreugde meer kennen, zooals met armeluis kinderen gebeurt. Wij gaan hen individueel na en trachten hun karakters grondig te kennen. Als onze kinderen liefhebberij toonen om boerenarbeider te worden en dienstmeid, zullen wij trachten er de beste boerenarbeiders en de netste dienstmeisjes uit te vormen. En als ze aanleg en verlangen aan den dag leggen om in de rechten te studeeren, dan zullen wij ons best doen om er de eerlijkste, intelligentste en menschielievendste advocaten van te maken. (Hij zelf is ook advocaat, maar beslist geen menschielievende!)

Hij knorde toen ik mijn opmerkingen had gemaakt en staarde halsstarrig in zijn kopje thee, waarop ik de veronderstelling uitte,

dat hij misschien nog een beetje suiker wilde hebben en hem het suikervasje liefvallig aanreikte zoodat hij de gelegenheid kreeg zoete thee naar binnen te werken.

De eenige manier om met regenten om te gaan is op een vast besloten en energieke wijze. Je moet hun hun plaats aanwijzen.

Dit vlekje in den hoek is het werk van Singapores zwarte tong. Hij doet zijn best je ook een bewijs van zijn groote liefde te geven. Die arme Sing denkt, dat hij een schoothondje is. Is het niet treurig wanneer menschen of dieren zich in hun bestemming vergissen? Ik b.v. ben er ook niet zeker van, dat ik in de wieg ben gelegd om als directrice van een vondelingengesticht op te treden!

Je tot in den dood getrouwe
S. McB.

Directrice Kamer John Grier Home.

Aan de Pendleton Familie,
Palm Beach, Florida.

4 April.

Waarde Mijnheer en Mevrouw,

Ik heb mijn eerste jour achter mijn rug en alle regenten ontroerd door mijn prachtige speech. Iedereen zei tenminste, dat hij prachtig was, zelfs mijn vijanden.

Het laatste bezoek van den Heer Gordon Hallock was zeer nuttig voor mij: hij gaf mij n.l. menigen goeden wenk voor het leiden van zulk een bijeenkomst.

Wees grappig: — Wel, ik vertelde wat van Sadie Kate en van een paar andere lievelingen, die je nog niet kent.

Houdt het concreet en zorg, dat het niet boven het verstand van je toehoorders gaat: — Ik keek gestadig naar den WelEd. Gestr. Heer en zei geen enkel woord, dat hij niet kon snappen.

Vlei je toehoorders: — Ik gaf zeer delicaat te kennen, dat al deze nieuwe instellingen slechts aan het uitnemend verstand en het buitengewoon initiatief van deze onvergelykelijke regentenschaar te danken was.

Geef er een hoog-moreelen klank aan met een zeker pathos: — Ik sprak over den ouderloozen toestand van deze kleine pupillen van den staat. En het was werkelijk aandoenlijk. Mijn vijand liet een traan langs zijn roze wangetje biggelen.

Toen voedde ik hen met chocolade en slagroom en limonade en sandwiches met tartare en stuurde hen daarna naar huis, vermoed en slaperig, zonder eenigen eetlust voor het avondeten.

Ik wijd alleen daarom zoo over mijn triomf, uit om je goedgemuurd te houden, maar nu moet ik, waarheidslievend, overgaan tot de vreeselijke ramp, die bijna de geheele receptie deed mislukken.

„Now follows the dim horror of my tale,
And I feel I'm growing gradually pale,
For, even at this day,
Though its smell has passed away,
When I venture to remember it, I quail!”

Je hebt nog nooit van onze kleine Tammias Kehoe gehoord, is het wel? Ik heb er alleen daarom nooit van gewaagd omdat er zooveel inkt, tijd en zoo'n woordenvloed noodig is om dat jongmensch te schilderen, dat ik er niet aan dorst te beginnen. Hij is een geestig aapje, precies zijn vader, een zeer bekende oude strooper. Dit klinkt wel een beetje naar Bab Ballads, maar die is het toch niet, daarvan heb ik me al vergewist.

Wij kunnen Tammias maar niet aan zijn overgeërfd roofinstinct onttrekken. Hij schiet de kuikens met zijn pijl en boog dood en lasso't de duiven en speelt stierengevechten met de koeien en o, hij is zoo vernielziek! Maar zijn grootste wandaad had een uur voor de komst van de regenten plaats, juist toen wij allen er op ons Paaschbest uit moesten zien!

Het schijnt, dat hij de rattental van de meelbergplaats had gestolen en die in het kreupelhout neergezet heeft en nu heeft hij gistermorgen het groote geluk gehad een prachtige, dikke bunzing te vangen.

Singapore was de eerste, die de ontdekking verklapte. Hij keerde naar huis terug en rolde over de haardkleedjes, in een vaag berouw over zijn aandeel in de zaak. Maar terwijl wij allen onzen aandacht op den kwalijk riekenden Sing vestigden, was Tammias bezig zijn prooi in de afgeslotenheid van het kreupelhout te villen. Hij verborg de huid in den binnenkant van zijn buis, bracht ze, omzichtig door het huis loopend, naar de slaapkamer, waar hij ze onder zijn bed verstopte, in de hoop, dat niemand ze daar zou vinden. Daarna ging hij naar beneden om de anderen te helpen roomijs voor onze gasten klaar te maken.

In den korten tijd, die ons nog restte, hebben wij al het mogelijke gedaan om de gevolgen van het gebeurde tegen te gaan. De kokkin liet den damp van een groote hoeveelheid versch gebrande koffie door het huis opstijgen. Betsy besprenkelde de gangen met amoniak, terwijl Miss Snaith de haardkleedjes een violetwaterbehandeling liet ondergaan. Ik stuurde een dringende boodschap naar den dokter, die dadelijk kwam en een prachtoplossing bereidde, welke de vreeselijke lucht verdrijven moest — maar toch speurde je onder en boven en door alle andere geurtjes heen, de pas gestorven ziel van Tammias' slachtoffer, die om wraak schreeuwde — en stonk.

De eerste zaak, die ook op de vergadering ter sprake kwam, was, of het niet het beste zou zijn een groot, diep graf te graven en daarin niet alleen Tammias Kehoe maar het heele huis te verbranden. Zeker blijkt wel daaruit, met welk een keurigheid ik deze afgrijpselijke zaak wist te behandelen, als ik je vertel, dat de WelEdGestr. Heer grinnekend van de pret naar huis afdroop,

nog nagenietend van het gekke geval. Inplaats van te brommen en af te geven op de nieuwe directrice, die met al haar geëxalteerde ideeën nog niet eens jongens weet te drillen.

Ja maar, we kunnen ons woordje wel doen als het moet!

Als steeds
S. McBride.

John Grier Home.

Vrijdag of Zaterdag.

Lieve Judy,

Sing leeft nog steeds afgescheiden in de schuur en krijgt daar elken dag een carbolbadje van Tammias Kehoe. Ik hoop, dat eens, in de verre toekomst, mijn geliefde hond weer geschikt zal zijn om in de samenleving te verkeer.

Je zult wel blij zijn met het nieuws, dat ik een nieuwe methode heb uitgevonden om je geld op een andere wijze uit te geven. Wij koopen in het vervolg een deel van onze schoenen en levensmiddelen in winkels van het dorp, wel niet zoo goedkoop als vroeger bij de grossiers maar toch met een bepaalde korting, en het nut, dat uit deze verandering voor onze kinderen voortspruit, is het verschil in prijs dubbel en dwars waard. Stel je voor, ik heb ontdekt, dat meer dan de helft van onze kinderen niet het minste begrip van geld hebben! Ze gelooven, dat schoenen en havermout en rood flanellen onderrokken en blauw geruit katoen uit den hemel valt als een goede gave Gods voor het John Grier Home!

De vorige week viel een nieuw, groen dollarbankbiljet uit mijn beurs. Een dreumes van acht jaar raapte het op en vroeg mij, of hij het plaatje van dien groenen vogel mocht houden. (De Amerikaanse arend, in het midden, weet je). Dat kind had nog nooit van zijn leven een bankbiljet gezien. En nu ging ik ze onder vragen en ontdekte, dat er dozijnen kinderen in ons huis wonen, die nog nooit iets gekocht hebben of iemand iets hebben zien koopen! En wij vormden nog wel het plan om ze met hun zestiende jaar de wereld in te sturen, die heelemaal door den machtigen invloed van dollars en dollars wordt beheerscht! Lieve Hemeltje, denk eens aan, wat daarvan terecht was gekomen! Dan hebben zij geen begrensd leventje meer met iemand boven zich, die in alles voor hen zorgt, dan moeten ze weten zooveel mogelijk profijt uit elken zuur verdiende cent te halen!

Ik zag deze kwestie, een geheelen avond onder de oogen en ging toen den volgenden morgen naar het dorp. Daar hield ik met zeven winkeliers conferenties. Vier ervan waren verbazend aardig en tegemoetkomend. Twee weifelden en een was er onbeschrijfelijk dom. Met die vier wil ik nu beginnen en daar van alles inkoop: kruidenierswaren, schoenen, manufacturen en levensmiddelen. En in ruil voor de groote orders, die ze van ons zullen krijgen, moeten zij en hun bedienden de onderwijzers van de kinderen worden, die in hun winkels in en uit zullen gaan, de voorraden zullen bestudeeren en hun eigen boodschappen met werkelijk geld zullen doen.

Zoo heeft Jane b.v. blauwe naaizij nodig en een el elastiek en dadelijk gaan twee kleine meisjes, met wat zilvergeld voorzien, hand in hand naar Mijnheer Meeker om in te koopen. Zij bekijken de zij met speurenden blik en volgen angstvallig de beweging van den bediende, terwijl hij het elastiek afmeet, om zeker te zijn, dat ze niet bestolen worden. Dan brengen ze zes cent terug, nemen mijn dank en lof in ontvangst en gaan weer naar de anderen terug met een voldaan gevoel omdat ze al boodschappen kunnen doen.

Vind je dat niet practisch? Gewone kinderen van tien of twaalf hebben al van zooveel dingen verstand, waaraan onze kinderen in de verste verte nog niet gedacht hebben. Maar ik wil nog een heeleboel veranderingen hier te weeg brengen. Geef me alleen nog wat tijd en je zult eens zien! In een paar dagen zal ik verschillende bijna normale kinderen in mijn midden weten!

Later. — Ik heb een absoluut vrijen avond voor me, dus kan ik nog een beetje met je babbelen.

Herinner je je die apenootjes, die Gordon Hallock zond? Ik heb hem toen zoo vriendelijk geschreven in mijn dankbaarheid, dat hij dadelijk weer op iets nieuws zon. Het schijnt, dat hij een speelgoedwinkel is binnengelopen en daar in de klauwen van een zeer handigen bediende terecht kwam. Gisteren brachten twee mannen van de expressebestelling een kist naar binnen, gevuld met dure, mooi bekleede speelgoedbeestjes, die anders alleen maar in de speelkamers van rijkelui-kindertjes te vinden zijn. Het was niet precies, wat ik gekocht zou hebben, had ik zoo'n groot bedrag mogen uitgeven, maar mijn babies waren er dolblij mee. Die kleuters gaan nu met leeuwen en giraffen en olifanten en beeren naar bed. Ik weet niet, welke psychologische uitwerking dit geschenk zal hebben. Denk je, dat ze met hun allen naar een circus zullen trekken als ze groter zijn?

O lieve deugd, daar komt Miss Snaith mij zeer bemin-

Good-by.

nelijk een bezoek brengen!

P.S. De boemelaar is teruggekeerd. Hij zend je veel betuigingen van oprecht berouw en drie kwispelstaartjes.

(Wordt vervolgd).

REISHERINNERINGEN UIT DE PROvence EN DE LANGUEDOC.
DE ARÈNES TE NÎMES.

REISHERINNERINGEN UIT DE PROvence EN DE LANGUEDOC.*)

VANAF Viviers stroomt de Rhône tusschen de Languedoc en de Provence door, alsoo deze twee landstreken van elkaar scheidende. Zeker bestaan er verschilpunten in cultuur zoowel als in zeden, gewoonten, en karakter der bevolking. En hoe kon het ook anders, waar op de ontwikkeling van beide landen zoo verschillende invloeden hebben gewerkt? De Provence, dat gedeelte van de Romeinsche bezittingen in Gallië, dat ten Oosten van den Rhône lag, werd achter-eenvolgens veroverd door de West-Gothen, de Bourgondiërs, de Oost-Gothen en de Franken. Ten tijde van Karel den Grooten behoorde het tot de „Saint empire romain germanique” en het is merkwaardig, dat nog heden ten dage de schipper den linker Rhône-oever „l’Empi” noemt. Later, onder Karel den Kalen, werd de Provence bestuurd door zijnen zwager, Bosson, die zich in 879 tot onafhankelijk koning van Provence liet uitroepen. Van 933—1113 was het vereenigd met het koninkrijk Arles, waarna het door huwelijk aan de graven van Barcelona kwam. Als bruidschat van ene der dochters uit dat huis kwam het in 1246 aan Karel van Anjou, broeder van Saint-Louis. De Languedoc daarentegen heeft steeds een integreerend deel van ’t Fransche koninkrijk gevormd; zelfs onder de Graven van Toulouse, wien het gelukte in de 13de eeuw de vele onafhankelijke staatjes, waarin het land na de eenheid tijdens de regeering der Karolingen was verdeeld, weer onder een bestuur te brengen. De bezittingen van het huis van Toulouse kwamen in 1218 aan Alphonse de Portiers, eveneens een’ broeder van St. Louis en na diens dood in 1271 aan Philippe III.

Maar laten we over de kleine verschilpunten heenstappen; ze kunnen slechts belangrijk zijn voor den historicus. Hebben niet beide landstreken ontzaglijk veel gemeen en is bij eene algemeene beschouwing niet zóó veel te bewonderen, dat ’t zoeken naar kleine verschilpunten in belangrijkheid verre op den achtergrond wordt gedrongen? Hebben niet beide landen hetzelfde klimaat,

bedekt niet aan weerszijden van de Rhône één helderblauwe hemel het prachtige landschap, overgoten met gouden zonneschijn? Hebben beide provincies niet een zelfden plantengroei, waait niet eenzelfde „Mistral” over beide landstreken?

Montpellier en Nîmes zijn van oudsher de twee belangrijkste steden van de Bas-Languedoc; ze lagen aan den grooten verkeersweg van Rome naar Spanje en zeker was hun bloei grotendeels te danken aan het geregelde contact met alles wat de Romeinsche beschaving deed ontstaan. Echter waren het twee steden van verschillenden aard. Montpellier was eene stad voor geleerden. In de middeleeuwen was hare Universiteit, vooral op medisch gebied, een centrum van wetenschap. Daarentegen was Nîmes meer commercieel; dáár was vroolijker leven, meer weelde en rijkdom. Dientengevolge was, uit architectonisch oogpunt, Nîmes veel belangrijker. We vinden er goed bewaarde bouwwerken uit den Romeinschen tijd. Noemen we hiervan vooreerst de „Arènes”, een amphitheater, gebouwd onder Antoninus Pius, waarin tegenwoordig nog stierengevechten worden gehouden. Ofschoon er op de 35 rangen plaats is voor ongeveer 24.000 1) toeschouwers, behoort het tot de kleinere als we het in vergelijking brengen met bij voorbeeld het Colosseum te Rome, dat er + 80.000 kan bevatten. Toch wijst de aanwezigheid der „Arènes” op een grooten bloei der stad reeds in den Romeinschen tijd. Zooals bekend is was de aanleg van een amphitheater eene ovale kampplaats, waaromheen steenen zitplaatsen trapsgewijze en concentrisch waren aangebracht. Deze rustten op overwelfde couloirs, van waaruit men door poorten de op verschillende hoogten aangebrachte omgangen kon bereiken. De zitplaatsen waren onderbroken door trappen, die de omgangen onderling verbonden. Aan de uiteinden van de lange as der ellips waren de toegangen voor kampvechters en wilde beesten. De buiten architectuur is fors en grootsch. Het karakter der Romeinsche bouw is ook hier weer uitermate klassiek en aesthetisch. De herhaling van den rondboog tusschen de eenvoudige pilasters in den onderbouw en de zelfde ordonantie, wat fijner, wat rijker uitgevoerd daarboven is niet eentonig, omdat de verhoudingen zoo meesterlijk getroffen zijn. Het geheel is rustig en statig.

1) Volgens anderen zelfs 30.000.

* Het lag oorspronkelijk in onze bedoeling, bij dit artikel behalve nieuwe afbeeldingen ook enkele fraaie oude cliché's te plaatsen, die van het schoone in deze streken een goeden indruk geven. Ten gevolge van den oorlogstoestand zijn wij er niet in geslaagd, goede nieuwe foto's machtig te worden, zoodat wij onzen abonné's moeten verzoeken met de vele jaren geleden bij een ander reisverhaal opgenomen cliché's genoegen te nemen. RED.

REISHERINNERINGEN UIT DE PROVENCE EN DE LANGUEDOC.
DE „BAINS ROMAINS” IN DEN JARDIN DE LA FONTAINE TE NÎMES.

Verder vinden we in Nîmes een goed specimen van Romeinschen tempelbouw in het zoogenaamde „Maison Carrée”, gewijd aan de kleinzonen van Augustus. Al valt in de Romeinsche tempelvormen een Etruskische invloed te bespeuren — bijvoorbeeld in de groote voorportalen — toch herkennen we gemakkelijk de Grieksche typen. Het „Maison Carrée” is een voorbeeld van de bij de Romeinen meest voorkomende pseudo-peripteros en vertoont ons de prachtontwikkeling van de Romeinsch-Corintische bouwde. Oorspronkelijk was het gebouw ongeveer 1.20 M. uit den grond opgetrokken; thans strookt het terrein, waarop den tempel staat, met de aangrenzende straten. Het is uitstekend bewaard gebleven. Hoe grof en lomp staat het moderne theater, eveneens in Romeinschen bouwtrant hier tegenover! Hoe duidelijk komt ook hier weer aan 't licht, dat men een stijl niet kan namaken, niet domweg in een tijd kan brengen, waarin ze niet thuis hoort. Laat dat wat de Romeinen ons gegeven hebben dienen als grondslag waarop we voortbouwen; laten we 't vooral niet wegwerpen, het is der studie waard. Maar laten we er ook niet bij neerzitten met een tevreden blijmoedig gezicht, alsof we nu den sleutel hebben tot het zetten van een mooi gebouw. Door de kennis der verhoudingen van Vignola e.a. wordt iemand geen bouwmeester evenmin als een rijmwoordenboek van iemand een' dichter maakt.

Een der deftigste buurten van het hedendaagsche Nîmes is het „Canal de la Fontaine”. Het is als eene Hollandsche stadsgracht met boomenrijen erlangs; echter is het water in dit oude Romeinsche aquaduct kristalhelder en is het kanaal, gelijk ook de fraaie bruggen, in natuursteen uitgevoerd. Het heeft eene verwijding, waar in het midden, een begroeid eilandje ligt. Rechthoekig op de as van het kanaal komt in dat bassin uit de toegang tot de vijvers van den „Jardin de la Fontaine”, een prachtig park met hoogst interessante architectonische fragmenten. Allereerst de „Bains romains”, eene open badplaats, waaromheen eene galerij op Dorische zuilen, die uit 't water oprijzen. In 't midden daarvan een eilandje met prachtige planten en beelden. Hierbij ligt de ruïne van den „Temple de Diane”, belangrijk om het gedeeltelijk nog aanwezige tongewelf en om brokstukken van kroonlijsten, kapiteelen en basementen. In eene der zijgangen bevindt zich eene Corintische zuil, waarvan de schacht boven het basement met bladmotieven is versierd, eene — voor zoover mij bekend is — groote zeldzaamheid onder de Romeinsche oudheden. Tegen de helling van den „Mont-Cavalier” oplopend strekt het park zich uit in schitterende terrassen met groote marmeren tuinvazen, beelden en balustraden. Boven op den hoogsten top staat de oude achtkantige „Tour Magne”, vermoedelijk een mausoleum, dat ofschoon een bouwval, een nog steeds belangrijk fragment van Romeinsche bouwkunst is. De „Bains romains” werden in 1738

gevonden en sinds dien hersteld. Het park is in zeer verschillende tijden aangelegd, niettemin is het een harmonisch geheel. Ik wil het niet verlaten zonder u te wijzen op een der wit marmeren beelden „Vers l'Amour” van Escoula.

Wat de Romaansche Kathedraal betreft, met haar vierkanten, naar Italiaanschen trant naast de kerk staande toren, ze behoort niet tot de karakteristieke vormen, die we elders zoo veelvuldig aantreffen.

Van de moderne gebouwen zijn de voornaamste: 't Paleis van Justitie — evenals het theater in Romeinschen bouwtrant —, de kerk St. Paul in néo-Romaanschen stijl met achtkantigen kruistoren, de St. Baudile en de Ste Perpétue, beide nieuw-Gothische kerken.

In de onmiddellijke nabijheid van Nîmes ligt het „Château d'eau romain”, waarvan slechts de aanleg bewaard is.

Als we van Nîmes uit de zoo bekende „Pont du Gard” willen bezichtigen, gaan we per trein naar Remoulins, waar we en passant eenige overblijfselen van Romaansche architectuur kunnen zien, o.a. het tegenwoordige gemeentehuis, de ruïne van een middel-eeuwsch kasteel. Het enorme aquaduct over den Gardon, daterende van even voor onze jaartelling en naar men zegt gemaakt op bevel van Agrippa, een Romeinsch veldheer onder het tweede triumviraat (43 a. c. n.), behoorde tot de groote leidingwerken, die 't water der Eure van Uzès naar Nîmes voerden. Het kanaal ongeveer 1 M. bij 2.10 M., afgedekt met platte steenen, loopt over drie arcadenrijen boven elkaar. Van de twee onderste hebben de bogen spanningen van 17 M. behalve de middelste, die iets wijder zijn. Hierboven staan in de bovenste arcadenrij vier bogen, terwijl met de breedte der overige — drie bogen overeenkomen. Tegen de onderste bogenrij heeft men eene brug voor gewoon verkeer aangelegd, in gelijke bogen uitgevoerd. Hierover loopt de weg naar Uzès. Dit schaaft 't gezicht op het aquaduct misschien minder, dan indien men de brug op kleinen afstand had gelegd. Het bouwwerk werd tweemaal gerestaureerd: onder Lodewijk XIV en Napoleon III.

* * *
Als we bedenken, dat van de monden van de Rhône eertijds de westelijke arm, de zoogenaamde „Petit Rhône”, de belangrijkste was, is het verklaarbaar, dat Aigues-Mortes, St. Gilles en Beaucaire, de voornaamste uitvoerhavens van het breede Rhône-dal geweest zijn. Vooral Beaucaire voerde gedurende zeven eeuwen een levendigen handel. Nu is al die glorie vergaan en slechts de schoone ruïne van een kasteel der Graven van Toulouse herinnert nog aan die dagen van grootheid. St. Gilles bezit een belangrijk monument in de drie portalen van eene nooit voltooide kerk. Het is eene der fraaiste scheppingen van zuiver Romaanschen bouw-

stijl met bijzonder rijk beeldhouwwerk, dat goed bewaard is gebleven. Opmerkelijk is, hoe hier in corintizeerend kapiteel, meander en eierlijst, in canelures en accanthusblad de Romeinsche invloed nawerkt. Ook bezit St. Gilles een sterk gerestaureerd Romaansch woonhuis. Het heeft behalve rez-de-chaussée, nog twee verdiepingen met lage ramen, in tweeën verdeeld door colonnetten en in de eerste verdieping bekroond met rozetten en drie-lobbige tympanen. Doch merkwaardiger dan één dezer twee stadjes is Aigues-Mortes, bekend om zijn historische beteekenis ten tijde van de Kruistochten. Vroeger lag het aan zee, thans ongeveer 6 K.M. landwaarts door aanslibbing van de Rhône-delta. Het Kanaal van Beaucaire is tot de kust doorgetrokken, waar het visschersdorpje „Gru-du-Roi” is ontstaan. Eigenaardig is het, dat dit kanaal zonder sluizen in zee uitloopt, wat mogelijk is door het feit, dat de Middellandsche Zee bijna geen eb en vloed heeft en haar niveau met dat van het kanaal overeenkomt. De landen aan de monden van den Rhône zijn dor en moerassig; hier en daar grazen kudde vee de enkele grassoorten af. Geheimzinnig ligt nog steeds 't oude Aigues-Mortes geheel binnen de hooge wallen opgesloten midden in de eenzaamheid. Nog zijn de muren en poorten, zooals Philippe le Hardi 1) ze liet bouwen; geheel intact rijzen ze steil op uit de vlakke landen. Hoogst interessant is 't, eene volledige middeleeuwsche vesting te kunnen beschouwen. En de oude bewaker van den „Tour de Constance” — een' loggen ronden verdedigingstoren aan den Noord-Westhoek der stad — weet u zooveel griezelige verhalen van gevangen Hugenoten te vertellen en zooveel legenden op te dischen, dat ge 't maar nauwelijks wagen durft in den schemer buiten de poorten te gaan. Hoe geheimzinnig ligt dan de eeuwenoude vesting stil en verlaten, als eene grillige schaduw silhouetterend tegen de rosse avondlucht. Een rilling komt over uwe leden. — Was het de vochtige avondkilte of eene herinnering aan spookgeschiedenissen? Zouden we in elk geval maar niet binnen de poorten terugkeeren en onderdak zoeken?

In de eigenlijke Rhône-delta „Camargue” genaamd, ligt aan de kust het dorp Saintes Maries de la Mer. Daar vinden we eene kerk in vroeg-Romaanschen stijl. Zij gelijkt veeleer een bouwwerk van militairen aard met hare muren, waarin bijna geen raamopeningen zijn, met hare zware contreforten en vooral met de kanteelen op de borstwering, die zelfs om den absis, waar de contreforten ontbreken, doorloopt op een bogenfries. Ze heeft één onvoltooid vierkanten toren boven 't koor en één rechts van den Westgevel.

(Wordt vervolgd).

L. M. VAN DEN BERG.

1) Zoon van St. Louis, die den laatsten kruistocht leidde en in Aigues-Mortes inschepte.

MOHAMMED ROESOE KETJIL. 1)

ALS hij voor de eerste maal de fijne bruine oogleedjes opslaat, kijken de statige oude klapper-boomen op hem neer, wuivend hun donker-groene palmen. Van verbazing houden ze een oogenblik hun bladen stil, luisterend naar de vrouwen, die zich buigen over een klein bruin wezentje, dat, geheel naakt, zich uitrekt in den schoot van zijn heel jonge moeder.

REISHERINNERINGEN UIT DE PROVENCE EN DE LANGUEDOC.
MAISON CARRÉE TE NÎMES.

't Is niet te ontkennen, dat het er wonderlijk uitziet. Zijn lichaampje heeft veel van een klapper, alleen is de vorm eenigszins ovaal, en 't hoofdje beslist niet grooter dan een djerok 2). „'t Zal niet lang leven”, zegt meewarig een oudere vrouw, en de andere vrouwen schudden stilzwijgend het hoofd. „Brenghet naar Kramat Idoep”, oppert een van haar. „Nenna heeft haar klein zwak dochtertje er heen gebracht en sedert groeit het kind als een bloem”.

De jonge moeder, zelve niet meer dan een kind, koestert het bruine wezentje aan haar borst. Zij verdiept zich in de aanschouwing van haar kindje, en 't schijnt wel of de stemmen der vrouwen, als 't geluid van den wind, zonder klank of beteekenis aan haar voorbijgaat. De zacht-bruine oogen blikken teeder in de helder zwarte oogjes van haar knaapje.

Zijn stralende kijkertjes zijn geheel in tegenspraak met wat de vrouwen beweren. En de oude wijze klapper is het stellig niet met de vrouwen eens, want hij beweegt zijn bladen op de manier zooals alleen boomen zich gedragen, wanneer zij verontwaardigd of geërgerd zijn.

Voorzichtig het kindje tegen zich aangedrukt, staat ze op. Zij is klein en slank gebouwd en pas onlangs veertien jaar geworden. Om hoofd en schouders draagt zij een zacht-gele sjaal van soepele dunne stof, waarvan ze een der einden over het kindje legt.

Melaikat 3) zoo heet de jonge moeder, draagt een rood-geruiten sarong, waaronder de kleine bloote voeten bevallig uitkomen. Het donker-rood fluweelen jakje, met nauwsluitende korte mouwtjes tot boven de elleboog, is even zichtbaar van onder de schilderachtig gedrapeerde sjaal.

Zij slaat rechts af, en volgt een smal pad langs de rivier, links het groote klapper-bosch, waar de kamponghuizen verscholen liggen onder de oude klapperboomen.

Zij denkt aan Tinggi 4), die in de kampong den naam heeft wijs en verstandig te zijn, en die gezegd heeft:

„Buitengewoon klein is het wel, maar ziet ge niet hoe fijn en goed gevormd het is, en zijn oogjes stralen als die van een gezond kind” en zij vervolgde: „Noem hem Mohammed Roesoe Ketjil, en dagelijks moet ge hem Allah schenken, en vragen, Allah maak hem groot als de andere menschen, maar bovenal, schenk zijn hart goedheid en wijsheid”.

Hierover peinst ze, er is zooveel in het leven, waarover zij altijd denken moet, en achter de zachte droomoogen ligt haareigen wereld.

Haar broeder had de Inlandsche school bezocht, en na lang aandringen, gaf hij eindelijk toe haar de letters te leeren.

Eerst ging het niet vlug, haar leermeester oefende weinig geduld, en vatte zij het niet dadelijk, dan sloeg hij driftig de vuist op zijn knie, en zei: „och wat, meisjes kunnen niet leeren”. Maar zij trachtte hem altijd weer over te halen, hem vleidend met kleine beloften.

Toen zij eenmaal de letters kende, werd het spellen letterlijk een levensbehoefte voor haar. Ieder bedrukt stukje papier verknoeid en verscheurd werd in haar sarong gestopt.

Stilletjes sloop ze dan naar het eenzame welbekende plekje, en zette zich neer onder den klapper. Neen, voor den ouden klapper

had zij geen geheimen, die had al haar droomen afgeluisterd. Zij geloofte vast dat in dien boom de geest van een harer voorouders leeft.

Eens toen het minder goed vlotte, en de tranen over haar wangen biggelden, hoorde zij vlak in haar nabijheid zuchten. Niemand ziende, meende zij dat het de oude klapper was, en droogde haar tranen.

Neen, zij wilde niet, dat de geest zuchtte om haar.

Zij nam de stukjes papier uit haar sarong, en ze tegen den boomstam houdend, streek ze voorzichtig de vouwen glad.

Leunend tegen den stam begon ze opnieuw, woord voor woord spellend, en zoo lezend ieder stukje papier dat zij gaande naar de passer maar heeft kunnen bemachtigen.

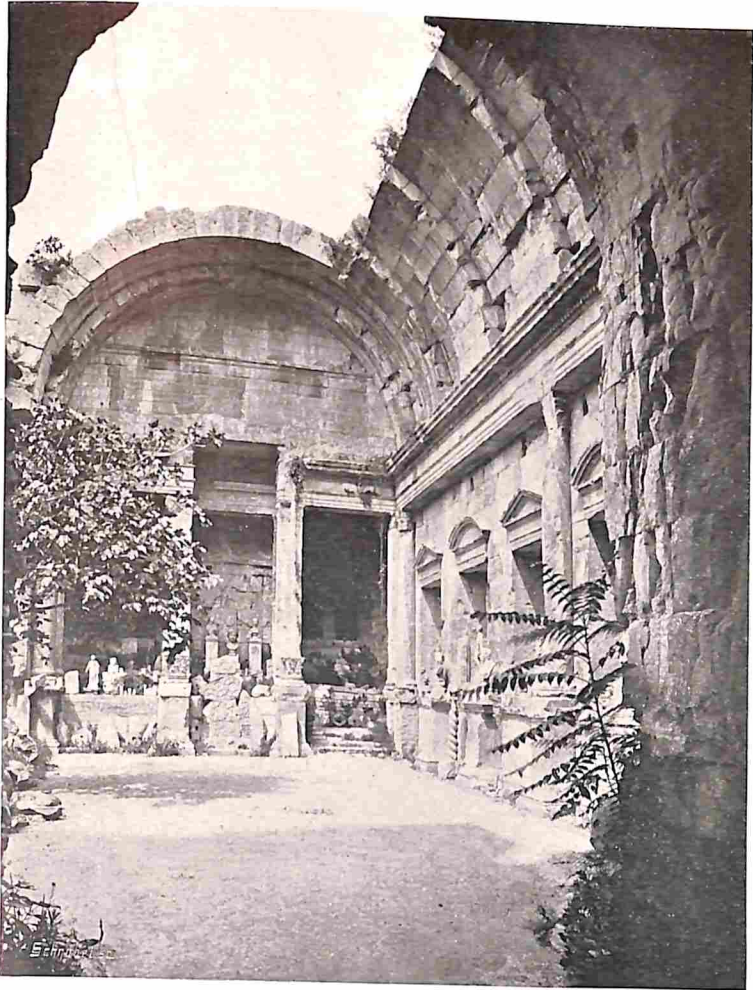
Die brokjes bedrukt papier plaatsten haar voor allerlei raadselen. Soms was er geen vorm of inhoud in deze enkele woorden, maar uit een enkel woord dat haar trof, bouwde haar fantasie een geschiedenis.

Kreeg zij een boekje, dan droeg zij het op haar hart als een kostbaren schat.

De andere meisjes lachten haar uit, en zeiden: „wat heeft zij 'er aan, zij kan niet eens lezen”.

„Och”, antwoordde haar moe-

REISHERINNERINGEN UIT DE PROVENCE EN DE LANGUEDOC.

TEMPLE DE DIANE IN DEN JARDIN DE LA FONTAINE TE NÎMES.

der, „zij is minder verheugd van hart, wanneer ik haar een nieuwe sarong schenk, dan wanneer zij een oud leesboek krijgt van haar broeder”.

Als klein kindje ging Melaikat al mee naar de passar, door haar moeder gedragen in de slendang. Zoo stil, als een muisje zat ze op moeder's heup, kijkend naar alles wat zij voorbij ging.

De kampongs liggen een eind buiten de stad, en men ziet 's morgens de Atjeh'sche vrouwen en kinderen, ook enkele mannen achter elkaar loopend één voor één voorbijtrekken, zeven of acht tegelijk, soms meer. Op de hoofden groote pakken, in roode doeken geknoopt, of ronde manden. Daarin brengen ze de waren naar de passar om te verkopen, en tegelijkertijd hun inkoop te doen.

Schilderachtig is de aanblik van dezen fantastischen stoet, gaande onder de statige palmen en fijn-bladerige assemboomen, vol coloriet in fel-licht van Oostersche zon.

De oudere vrouwen dragen donkere sjaals om hoofd en schouders gedrapeerd, fluweelen jakjes tot het middel reikend, meest donker-rood of zwart, met korte nauwsluitende mouwtjes. Dan de bonte sarongs, en daaronder nog even zichtbaar de pijpen der zwarte pantalons.

Bij gelegenheid van huwelijk of doop (hier besnijdenis) is de bekoring van deze symphonie in kleuren nog streelender.

Jonge meisjes onder bonte pajongs, rose, geel, zwart. Edele houding en gebaar, beweeg van mooie vormen vol gratie. Schittering van warm-Oostersche kleuren.

Schoonheid is er in de manier waarop zij haar bloote voeten neerzetten, de aangeboren gratie van het Oostersche ras.

Verwonderlijk is het, de zware vrachten die deze menschen, fijn en slank als ze zijn, op het hoofd torsen, en daarbij de gemakkelijheid waarmede ze het hoofd naar links en rechts wenden.

Onlangs zag ik een Atjeher drie jonge boomstammen op het hoofd dragen, ongeveer drie meter lang, een vuist dik, en geen bamboe maar massief hout.

Vroeger zocht Melaikat alleen haar plekje onder den ouden klapper, nu heeft zij de kleine Roesoe, de nog onbewuste getuige van haar geheim.

Als zij zoo lang haar slapend zoontje in haar oogenbeeld heeft opgenomen, dat het voor eeuwig in haar moederhart gegrift is, dan voelt zij weer het oude verlangen in haar opkomen.

Merkwaardig, deze zonderlinge speling der natuur, die juist dit Atjehsche meisje met de ernstige droomoogen begiftigd heeft, met een onstilbaar verlangen naar kennis. Wat zich in haar ongeunsteld natuur-zieltje openbaart, als een machtige drang tot weten. Een weten, het waarom en hoe van de dingen en gebeurtenissen, niet alleen in haar naaste omgeving, haar eigen klein wereldje in de kampong.

Neen, het gaan naar de passar in de groote stad, waar zij iets gezien heeft van het leven der groote blanke menschen, een blik geworpen in hun mooie ruime woningen.

Ook de parken, door de blanke menschen aangelegd, boeien haar blik, de perken vol bloeiende planten en bontbladerige heesters in het uitgestrekte gazon. Hier en daar een beeld op voetstuk en de muziektent waar de vreemde menschen zulke harde muziek maken.

Wel wordt haar natuurlijk muzikaal gevoel getroffen door deze vreemd-harde muziek, en staarden haar droomoogen in onzegbare verwondering naar de vele vreemdsoortige instrumenten, en onwillekeurig komt zij onder de bekoring van deze wonderlijk samengestelde klokken. Maar de zachte muziek van haar eigen land komt meer overeen met den eenvoud van haar wezen.

De Atjehsche muziek met haar sobere klanken wordt gespeeld door drie of vier muzikanten, twee troms vervaardigd van een hollen boomstam, elk verschillend van klank, en één fluit. Bij huwelijk of besnijdenis trekt deze muziek altijd mede in den stoet.

Een wondere diep-melancholische stem klinkt in deze muziek, een voortdurend herhalen van enkele tonen, in sleepend vragende klanken — als de weemoed der onbeantwoorde liefde.

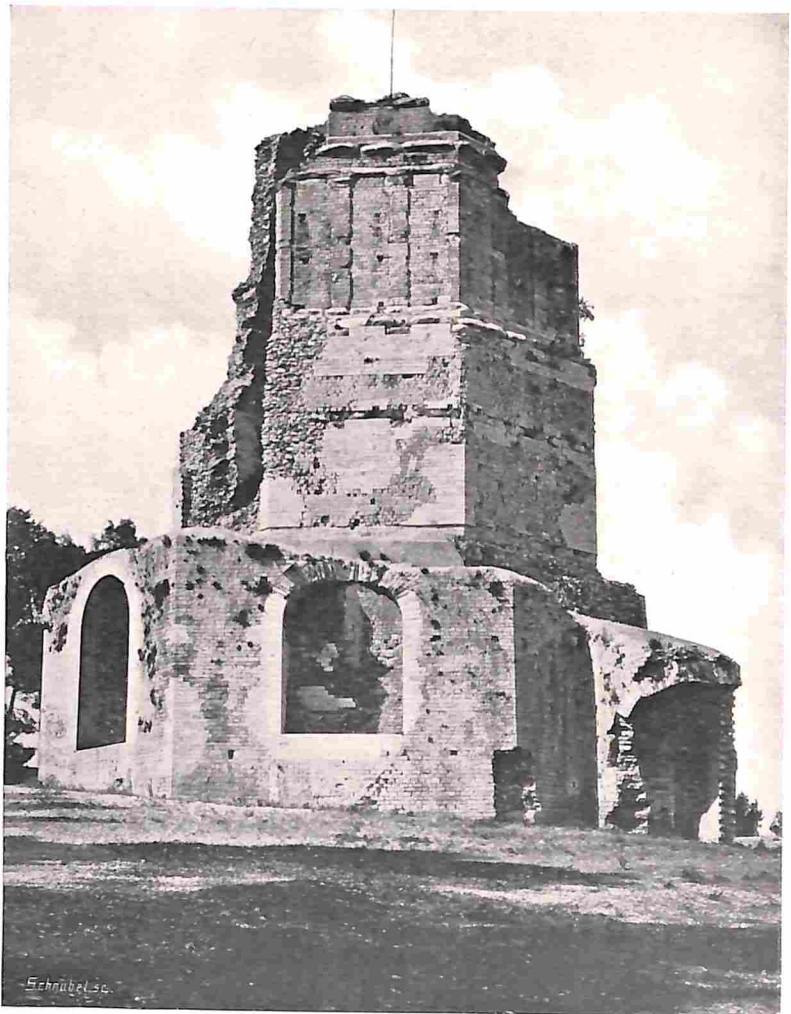
Niettegenstaande de besliste uitspraak der vrouwen: „dat hij niet lang zal leven”, heeft de kleine Mohammed Roesoe Ketjil de verregaande onbeschaamdheid, het leven dagelijks vroolijker toe te lachen. 't Schijnt wel of hij er een ondeugend genoegen in heeft, haar wijze woorden totaal te logenstraffen. Zijn gezonde levensvreugde uit zich in een bijzonder levendig beweeg van de fijne armpjes en beentjes.

Misschien draagt het gewichtig feit van zijn moeder's onbewuste dorst naar kennis er mede toe bij dat hij voorspoedig opgroeit. Ten eerste de volkomen rust die hij geniet op het eenzame plekje onder den klapper, naast zijn moeder op een matje liggend, waar hij naar hartelust kan spartelen en grappige geluidjes maken. Onderwijl met de koddige vuistjes grijpend naar een bosje gekleurde lapjes, dat vlak boven zijn neusje te bengelen hangt, door Melaikat aan een band bijéengebonden, en bevestigd aan de zacht-bewegende klapperbladen.

Een voornaam ding is ook dat hij niet herhaaldelijk gestoord wordt door het toedienen van voedsel, terwijl het een gebruik is de heel jonge kindertjes ieder oogenblik van den dag te voeden, wat natuurlijk nadeelige gevolgen heeft.

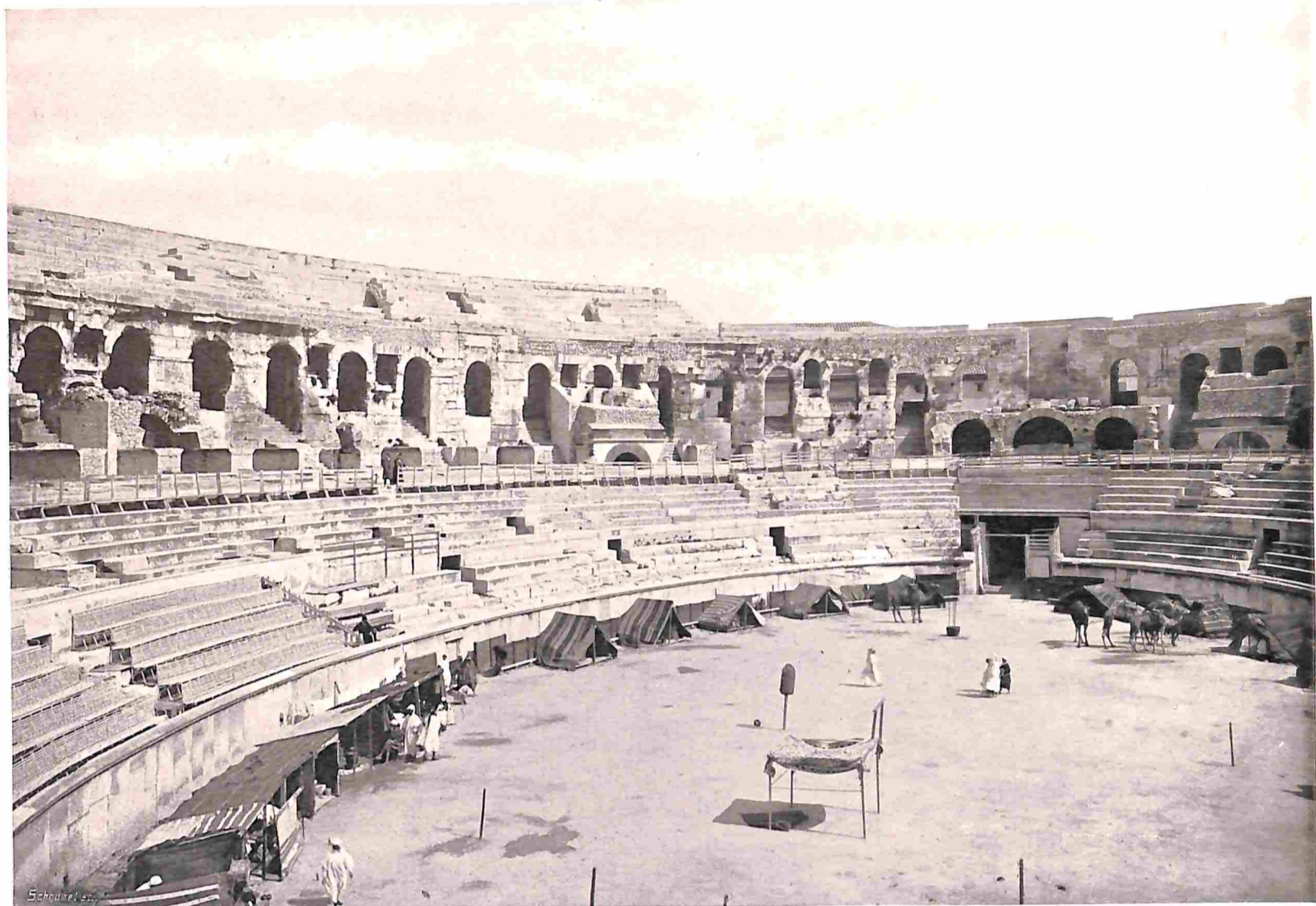
Nu komt het heldere verstand van zijn jonge moeder de kleine Roesoe te stude. Melaikat slaat haar zoontje met moederlijke ernst gade, en na niet te langen tijd weet ze nauwkeurig, hoeveel, en welk voedsel hem het beste bekomt.

Met welgevallen luistert hij naar Melaikat's stem, die hardop lezend, zangerig met telkens een lange sleepende klank, bijna het eenige geluid in de zoel-warme atmosfeer van het tropische klapperbosch, bij oogenblikken alleen begeleid door het fijne tu-tu-der kleine boeroengs.

REISHERINNERINGEN UIT DE PROVENCE EN DE LANGUEDOC.
DE TOUR MAGNE OP DEN TOP VAN DEN MONT-CAVALIER
BIJ NÎMES.

REISHERINNERINGEN UIT DE PROVENCE EN DE LANGUEDOC.
HET AMPHITHEATER TE NÎMES, INWENDIG.

Roesoe's vader bezit enkele sawas, en leeft van de opbrengst der padi. Verder behoort hij tot de echtgenooten waar weinig van te zeggen valt. Hij rookt sigaretten, maar niet meer dan zijn kameraden. Gaat minstens een maal per week naar de comédie (bioscoop), een enkele keer Melaikat medenemend.

Een zwak van hem is een buitensporige voorliefde voor mooie kleeren, te oordeelen naar de groote verscheidenheid sierlijke pantalons, baatjes en sarongs.

Misschien moet het meer de uiting van zijn natuurlijk smaakgevoel dan wel zwakheid genoemd worden. Maar ook een dergelijke uiting moet beheerscht worden door de rede, zal hij niet ontaarden in ondeugd.

Wandelend met zijn kameraden is het altijd Bagoes, die in sierlijkheid boven de anderen uitblinkt.

„Melaikat, waar bent ge?”

„Zie eens, hebt ge ooit fraaier hoofddoek gezien?”

Onder het uitroepen van zacht-welluidende geluidjes, vouwt Melaikat de fraaie hoofddoek open.

Wat Bagoes aangenaam in de ooren klinkt. Maar verbaasd staart hij haar aan, als ze gedachteloos de sierlijke doek uit haar handen laat glijden en zij hem met haar zachte oogen ernstig aanziet. Hij voelt het, die blik is een stil verwijt.

Plots staat ze op, en zegt: „Kramat Idoep zegt, dat wij den armen en blinden moeten schenken van ons bezit, en gij koopt zooveel sierlijke kleeren, dat er niets overblijft om weg te schenken”, en zij gaat voort:

„Och, Bagoes gij weet dat het Allah welgevallig is, denkt ge nooit aan uw zieleheil? Zijt ge niet schooner nog, wanneer ge luistert naar Allah's stem en doet wat goed en groot is”.

Met een schuldig gevoel vouwt hij stilzwijgend de doek op en verwijdert zich.

Ontegenzeggelijk ziet hij er onberispelijk uit, naar de fantastische dracht van zijn ras. De korte fijn-getinte sarong even uit zijn helder-wit baatje, de sierlijke wit en blauw gebloemde pantalon; op het mooie dikke haar het oranje-fluweelen calotje, wat bijzonder flatteert bij de sprekend zwarte oogen, en warm-bruine tint van zijn goed gevormd jong gelaat.

Het is zeven jaar later als Roesoe, een slank knaapje met heldere verstandige oogen, leunend tegen zijn moeder de woorden spelt. Gelukt het hem een woord zonder spellen te lezen, dan kijkt hij lachend zijn moeder aan, en geniet de eerste vreugd van het drinken van het water der kennis. Al zijn het nog maar enkele druppelen, zijn vreugde is er niet minder echt om.

Er ligt een zeldzame trek van goedheid en vertrouwen op Roe-

soe's ovaal-fijn gezicht. Deze duidelijke incarnatie van alles wat goed en edel is, treft men meer aan bij het Oostersche ras.

In Roesoe's eerste jeugd bezocht Melaikat bijna wekelijks Kramat Idoep. Deze heilige woont bij zijn graf, men zegt dat hij verzezen is.

Hij voedt zich alleen met groenten en vruchten, leeft afgezonderd van de wereld, in de diepste eenzaamheid der natuur, en brengt zijn leven door met bidden.

De Atjeher heeft een groote vereering voor hem, en zegt van den Heilige: „Men ziet hem en ziet hem niet”.

Het was eens tegen de Poeigrasa 5), dat de hitte bijna ondragelijk werd. Fel kaatste de zon op de brandend-heete wegen.

Iedere stap matte af, de hitte werd tot een obsessie. Doffe gelatenheid bekruipt de ziel, de oogen branden in fel-wit licht. Menschen gaan voorbij, dezelfde doffe gelatenheid op de strakke gezichten.

Toen ging Kramat Idoep prevelend langs de wegen, Allah biddend de hitte te verminderen, koelte en regen te geven.

Eenige kettinggangers, werkend aan den weg, wierpen hun arit 6) neer, knielden bij Kramat Idoep, en kusten zijn voeten.

Het is ontegenzeggelijk dat er een straal van heiligheid van hem uitgaat.

De eerste keeren voelde Melaikat zich wat schuw in de nabijheid van Kramat Idoep. Zij durfde hem bijna niet naderen, en bleef op eerbiedigen afstand in aanschouwing verzonken. De heiligheid van dezen man ontroerde haar, onwillekeurig kwam ook zij onder zijn gewijden invloed. Een nieuw gevoel voor haar was het besef van den hoogen ernst van dit leven. Deze gedachte vervulde haar met eerbiedige bewondering, vermengd met weemoed.

Kramat Idoep's uiterlijk, zijn mager edel gelaat, de zachte melancholische blik uit de donkere diep-liggende oogen, dan de overweldigende eenzaamheid waarin hij leefde — dit alles maakte een diepen indruk op Melaikat, en wekte in hooge mate haar medelijden op.

Van dien tijd af aan bezocht zij hem dikwijls. Bewaarde de helft van haar rijst. Rolde het kunstig in een gaaf stuk pisangblad, en bracht het hem met enkele vruchten. De beste alleen waren goed genoeg voor den Heilige.

Iedereen in de kampong is bereid, een gedeelte van eigen maal te offeren aan Kramat Idoep. Bijna allen ondervinden op hun beurt den invloed die er van hem uitgaat.

De een legt bij Kramat Idoep de gelofte af, dat hij een goede daad zal doen, wanneer de geliefde van zijn hart zich naar hem zal neigen. Een tweede zweert dat hij onschuldig is aan de mis-

daad of diefstal, waarvan hij beschuldigd wordt. Volgens hun eigen getuigenis geloof men algemeen, dat, wanneer zij valsche-lijk zweren, een ongeluk of soms de dood het gevolg is.

Nadat zij eenige malen haar kleine hulde stilzwijgend had neergelegd op het graf van den Heilige, gebeurde het eens dat hij eenige stappen naderbij kwam, en zijn hand op Roesoe's hoofdje legde.

Hij sprak, maar wat, dat heeft zij nooit aan eenig mensch toe-vertrouwd. En waarschijnlijk vergat zij in den loop der tijden de vreemd gebouwde zinnen. Maar het goddelijke dat hij diep in haar ziel legde, leefde eeuwig als een onuitputtelijke bron in haar zacht gestemd gemoed.

Toen Roesoe ouder en menselijker werd, speelde hij menig-maal op het graf bij den Heilige, of luisterde aandachtig naar de korte, boeiende verhalen, die hij hem placht te vertellen. Hon-gerig geworden deelde hij Kramat's sober maal, en leerde van hem al jong de afschuw voor dierlijk voedsel, en het edele gevoel van mededoogen, ook voor het dier.

Zijn kameradjes lachten hem uit, en plaagden hem, toen hij de eerste maal weigerde vleesch of visch te eten.

„Roesoe wil ook heilig worden”, plaagden ze.

„Och”, verdedigde zich Roesoe. „Och, Kramat Idoep zegt: „Allah heeft ons planten en vruchten gegeven, dat wij niet noodig hebben ook nog vleesch te eten”. Dat komt zie je omdat hij alle dieren beschermt, en ze niet wil dooden”.

Melaikat die het hoorde, streefde Roesoe's dik zwart haar, zij voelde zich plots bovenmate gelukkig. Waarom — wist ze zelve niet.

Eigenaardig, dat de andere knapen, toen zij na eenigen tijd zagen, dat het Roesoe werkelijk ernst was, hij beslist weigerde, vleesch of visch te eten, geheel veranderden, en hem met een zekeren eerbied behandelden.

Sprong hij in de bres voor een gemarteld dier, dan luisterden ze naar hem, en de schuld op elkaar werpend, keken zij toe, hoe hij met ernstig gezicht het arme dier streefde, toesprak, en niet rustte voordat het voedsel en water had.

(Wordt vervolgd).

BOELOEH PERINDOE.

- 1) Mohammed Roesoe Ketjil = Moh. klein leven.
- 2) djeroek = citroen.
- 3) Melaikat = engel.
- 4) Tinggi = voornaam, hoog.
- 5) Vasten.
- 6) grasmes.

HOEVEEL HAREN HEBBEN WE?

Gemiddeld komen er per vierkante centimeter op een menschenhoofd 171 haren voor, op de kin 25, op de boven voorarm 8. In 't geheel telt ons hoofd ongeveer 80.000 haren, — was dat nog maar waar! — op de rest van het lichaam telt men er 20.000. De haardos eener vrouw weegt minstens 250 gram. Zwarte haren staan minder dicht open geplant in de hoofdhuid als bruine of blonde, de verhouding is als 86 : 95 : 107.

Een menschenhaar breekt bij een belasting met 180 gram gewicht. Hebben vele dieren periodiek haaruitval en -vernieuwing (zomer- en winterpels), bij de menschen is er doorlopend verval en opkomst in hun harenchat, de normale levensduur van een hoofdhaar is 2 tot 4 jaren, die der oogwimperharen bedraagt slechts 100-150 dagen. Iederen dag moeten we 40-100 hoofdhaaren verliezen..... angstig glijdt onze hand over ons hoofd! G.

ZOMERAVOND.

Over schemerlijke wereld
Spreidt zich zilv'ren nevel uit,
Langs de lage landen perelt
Vogelengedruis.

Wijd-gewiekte Godscharen
Rijzen aan den horizon,
Breed de los-gelokte haren
Ros in de avondzon.

In hun goud-gezoomde waden
Van een diepen purpergloed
Droomen zij van groote daden
En van vromen moed.

En mijn ziele ziet en luistert....
En de zilv'ren nevel stijgt,
Tot de Goden zijn verduisterd
En de vogel zwijgt.

NICO OOSTERBEEK.

HET KLOKKENSPEL.

VAN een onzer lezeressen ontvingen wij dezer dagen een brief, waarin zij ons verwijt, dat wij onlangs — in het nummer van 1 Juli l.l. — schreven over Hemony-klokken, waarvan ieder ontwikkeld Nederlander reeds iets weet, doch zwegen over het klokkenspel in het algemeen, waar- over zeker nog heel wat meer zou te vertellen zijn, dat den- zelfden Nederlander tot dusverre onbekend is.

Het verwijt is niet geheel verdiend, want wij schreven voor- namelijk over de groote zorg, door de Hemony's ook aan het uiterlijk hunner klokken besteed en meenden hiermee wel degelijk aan de groote meerderheid onzer lezers iets nieuws te vertellen. Maar gaarne geven wij toe, dat over het klokkenspel zelf ook nog heel wat nieuws te vertellen is, omdat de groote meerder- heid onzer landgenooten er absoluut niets van afweet. Het is wel zonderling: reeds in onze prilste jeugd weten wij precies, hoe ezels en olifanten er uitzien, hoewel deze dieren nu juist niet in grooten getale onze straten en wegen bewandelen, maar van het klokkenspel, dat de groote meerderheid van ons volk elk oogenblik hoort, weten wij niets en leeren wij niets. Dat een normaal klokkenspel met heel- en half uur, met kwartier en soms nog meer automatisch speelt en bovendien ook nog bespeeld kan worden, ja, dat zal wel weinigen onbekend zijn. Maar dat voor het automatisch spel de buiten de klokken hangende hamers dienst doen, terwijl voor het persoonlijk spel de klokkenist ge- bruik maakt van de binnen de klokken hangende klepels, ziedaar een toch waarlijk niet ingewikkelde technische bijzonderheid, waarvan, naar wij hebben ondervonden, zelfs de meest ontwik- kelde landgenooten verbaasd opzien, als zij ze toevallig vernemen.

Zelfs in den kleinen kring van hen, die in het klokkenspel belang stellen, vinden we die verbazingwekkende onbekendheid met alles wat het klokkenspel betreft. Zoo kon het geschieden dat de heer J. W. Enschedé, de vijand van het klokkenspel, die onze oude torenmuziek liefst zoo spoedig mogelijk het zwijgen zou willen opleggen, voor een vriend van het carillon werd aan- gezien, met wiens meening in het belang van het klokkenspel rekening moest worden gehouden, zoo konden oudheidkundigen gaan beweren, dat het klokkenspel „een monument” was, dat moest blijven in den toestand, waarin het eeuwen geleden in den toren was aangebracht — terwijl in werkelijkheid sinds het ontstaan van het klokkenspel daaraan voortdurend veranderingen zijn aangebracht, behalve in tijden van nationale inzinking, of in stervende stadjes, waar met de stad ook de stem der stad

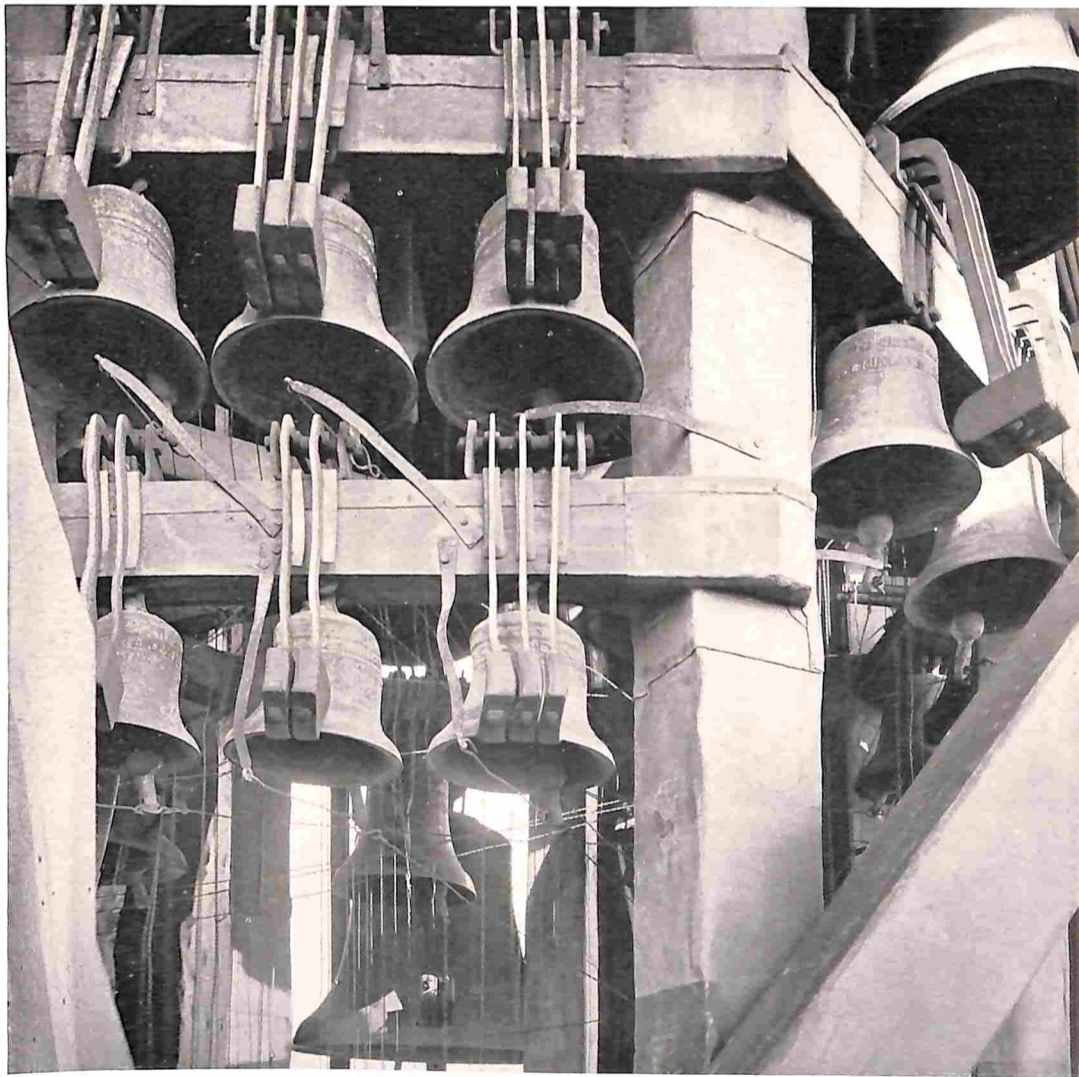

Foto C. Steenberghe.

HET KLOKKENSPEL.

EENIGE SPEELKLOKKEN (DE MEESTE VAN F. OF P. HEMONY) IN DEN ZUIDERTOREN TE ENKHUIZEN. BOVEN TUSSCHEN DE TWEDE EN DERDE KLOK VAN LINKS ZIET MEN DE GEWELDIGE KLEPEL VAN DE HEELUURSSLAGKLOK, DIE NIET MEER ALS SPEELKLOK DIENST DOET EN GEGOTEN IS DOOR GEERT VAN WOU IN 1523.

wegkwijnde en nog slechts bleef stamelen van den tijd, waarin er, beneden hem, krachtig leven werd gevonden. Zoo kon iemand in de „Mosgroene” zich tegen verandering van elke carillon-inrichting en van die in den Domtoren te Utrecht in 't bijzonder verzetten, omdat het Dom-klokkenspel hem juist in de laatste jaren zoo lieflijk in de ooren klonk — terwijl hij niet wist, met deze woorden niet alleen hulde te brengen aan den nieuwen klokkenist, maar ook aan hen, die zeggen, dat aan een klokkenspel alle veranderingen, die verbeteringen zijn, mogen, neen moeten worden aangebracht: tien jaar geleden zijn aangevoerd klokkenspel ingrijpende veranderingen aangebracht. Zoo kon men gaan beweren, dat het Mechelsche stelsel afkeuring verdient, omdat daarbij de klepel haaksch tegen den klokkenwand en bij de oude inrichting schuin naar beneden wordt getrokken, wat de juiste aanslag werd genoemd, waardoor de gewenschte klank werd verkregen — terwijl in werkelijkheid de klepels bij de meeste carillons op de meest verschillende manieren tegen den klokwand worden getrokken, en het schuin naar beneden trekken bijna alleen bij die beiaarden geschiedt, welke inrichting in de laatste jaren is vernieuwd en veranderd volgens het z.g.n. „broek-systeem”. Zoo kon men rillen bij het denkbeeld, dat onze „Hollandsche” klokken op Vlaamsche wijze zouden worden bespeeld — terwijl de groote meerderheid onzer speeltokken gegoten werd door Franschen of Vlamingen en het klokkenspel zelf in oorsprong en wezen Zuid-Nederlandsch is.

In oorsprong. Dat zegt niet zoo heel veel: vóór den opstand tegen Spanje was Zuid-Nederland het brandpunt van Nederlandsche beschaving. Maar in wezen, dat zegt iets meer. De begeerte, om zich zingende torens te verschaffen hangt nauw samen met die meer Zuid- dan Noord-Nederlandsche drang, om den rijkdom en trots zijner stad te belichamen in vooral uiterlijk kwistig-versierde praalgebouwen en tenminste één stedelijk gebouw te voorzien van een hoog oprijzenden toren, die al van verre den vreemdeling sprak van de fierheid en macht der stad. In dien toren, waarin aanvankelijk slechts enkele klokken werden gehangen, die der burgerij praktische diensten bewezen en haar waarschuwd voor dreigende gevaren als brand of het naderen van den vijand, klonken weldra ook stemmen, die met de taal van den toren zelve wedijverden in het verkonden van stedelijke fierheid en rijkdom. Het is de „voorslag”, die aanvankelijk uit enkele klokken bestond, maar langzamerhand aangroeit tot het klokkenspel, zooals wij dat thans nog in hoofdzaak kennen. Na de uitvinding van den speeltrommel op het einde der 15e eeuw, waardoor het mogelijk was geworden het klokkenspel instrument mechanisch willekeurige melodieën ten gehore te doen brengen, wordt de voorslag spoedig populair en in de eerste helft der 16e eeuw bezitten de meeste steden in Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Zeeland en Holland er een, en ook de voornaamste steden in de andere minder belangrijke gewesten, onder heerschappij van Karel V staande.

Buiten dat rijk der Nederlanden was en bleef een zingende toren een zeldzaamheid; het zinnebeeld van fieren burgerij behoort bij de bewoners der gewesten, die prat waren op hunne voorrechten en privilegiën en zich niet onder een centraliseerende en alles overheerschende regeeringsmacht bukten. Het klokkenspel is het oude symbool van den individueelen vrijheidszin der Nederlanders. En nu mogen de tijden veranderd zijn en met hen de plaats, die de steden in den staat innemen, het klokkenspel is gebleven de stem der stad, die niet haar roeping kan vervullen de boven alles en allen klinkende tolk te zijn van de volksziel, als haar organen kunstmatig worden gehouden in den toestand waarin zij in een tijd, die voorbij is, hun taak naar aller bevrediging vermochten te vervullen. Zeggen dat aan een klokkenspel niets veranderd mag worden, het is vrijwel even dwaas als te beweren dat een volksvertegenwoordiging moet samengesteld blijven, zooals zij dat was toen zij voor het eerst bijeen kwam.

„Maar zullen dan Vlamingen, die in zoovele opzichten van Hollanders verschillen, wel de aangewezen personen zijn, om hier onze stede-stemmen te laten klinken en tot en van de volksziel te spreken?” Zoo hoor ik iemand vragen. In 't algemeen zal de klokkenist de zoon moeten zijn van het volk, waarvoor hij speelt, waarbij intusschen minder op staatkundige grenzen, dan wel op verschillen in den aard der bevolking dient gelet te worden; natuurlijk zullen hoogstaande kunstenaars met hun spel overal ontroering wekken. Maar de vrager denkt waarschijnlijk aan de al of niet wenschelijkheid

om onze beiaarden volgens het Mechelsche stelsel in te richten. Daarom zij er hier op gewezen, dat een op dergelijke wijze ingericht klokkenspel niet een *speciaal-Vlaamsche* speelwijze mogelijk of noodzakelijk maakt, maar beoogt aan den bespeler de volkomen macht over den klepel te geven en als gevolg daarvan hem in staat te stellen de illusie te wekken alsof de tonen alle hunne volle waarde krijgen, terwijl bij de ouderwetsche inrichting elke toon, 't zij zestiende of heele noot, even lang klinkt, wat een onbevredigenden indruk maakt. En nu zal toch wel niemand willen beweren, dat het streven, om een toon zijn volle waarde te geven, iets speciaal Vlaamsch is, dat in Hol'and niet gewaardeerd kan worden. Er komt nog bij, dat op zoo'n klokkenspel zonder het minste bezwaar ook op ouden trant kan worden gespeeld.

Men heet het „vibrato”, waardoor de illusie van den aangehouden toon bereikt wordt, willen vergelijken bij dat op de mandoline, die juist hierdoor tot minderwaardig instrument wordt. Maar men vergeet geheel, dat de klokken hoog in den toren hangen, en hunne klanken reeds in de klokkenkamer ineensmelten, waarbij er natuurlijk op gelet dient te worden, dat de klokkenkamer niet te open mag zijn. Daarom zal inderdaad niet bij al onze torens de illusie volkomen zijn en is het geheel open en buiten hangen van klokken in een doorluchte lantaarn voor de nieuwe beiaardkunst niet gewenscht. Zoo de toren geen architectonische schoonheid bezit, zal hij in zoo'n geval verbouwd moeten worden. Bij het bouwen van een nieuwen speeltoren moet met de veranderde eischen rekening worden gehouden; in drukke steden moet er bovendien aan gedacht worden hem te doen verrijzen op een plaats, waarvan het stadsgewoel verre blijft en naar alle waarschijnlijkheid ook in de toekomst blijven zal.

Het automatisch spel wordt teweeg gebracht door het ronddraaien van een cilindervormigen trommel, die voorzien is van ijzeren pennen, welke bij het draaien staven oplichten, die door draden verbonden zijn met de stelen van de aan de buitenzijde der klokken hangende hamers. Veeren achter de stelen dezer hamers maken, dat deze laatste dadelijk na tegen de klok te hebben geslagen, op kleinen afstand van den klokwand blijven hangen, waardoor het geluid helder blijft (duidelijk te zien op de afb. op blz. 381). Werken de veeren niet meer, zooals bij slecht onderhouden carillons wel voorkomt, dan klinkt het spel afschuwelijk, al zijn de klokken zelve ook nog zoo mooi. Daar dezelfde hamer niet terstond na aangeslagen te zijn tot rust is gekomen en weder gebruikt kan worden, heeft men de meeste klokken voorzien van twee, drie of meer hamers. Natuurlijk moet het aantal gaten over de breedte van den speeltrommel, waarin de pennen geschroefd worden, corresponderen met het aantal hamers, die bij het ronddraaien van den trommel moeten worden opgelicht om daarna door hun eigen zwaarte den tegenstand van de veer te overwinnen en tegen de klokwand te slaan.

De bespeling met de hand geschiedt door het neerdrücken van toetsen in den vorm van ronde stokken (zie de afbeeldingen op blz. 383), waardoor de klepel binnen in de klok tegen den klokwand slaat. Vroeger werden deze toetsen met de door leeren handschoenen bekleede vuisten beslagen, een wijze van bespeling, die nog hier en daar bij zwaar-bespeelbare, ouderwetsch-ingerichte beiaarden gebruikelijk is. Bijna alle speeltafels hebben verder pedalen (zie de afb. op deze bladzijde), waardoor de grootste klokken bovendien met de voeten bespeeld kunnen worden.

In de laatste jaren zijn op sommige plaatsen deze oude beproefde speeltafels vervangen door klavieren, welke toetsen gelijken op die van een piano (zie de afb. hierboven). Acht beiaarden in Noord-Nederland zijn door toedoen van de firma Eysbouts van deze „piano-klavieren” voorzien. Een ingrijpende verandering van het klokkenspel instrument, veel grooter dan die, waartegen thans sommigen zich zoo heftig verzetten. De eerste de beste, die de afb. op blz. 382 met die op blz. 383 vergelijkt, zal dat toegeven, als hij weet, dat de verandering volgens het Mechelsche stelsel hoofdzakelijk bestaat in het aanbrengen van een veer achter den klepel, die dan niet meer na den aanslag door eigen zwaarte, maar door de veer van den klokwand af wordt getrokken. Temeer, daar ook de aanslag bij zoo'n pianoklavier geheel anders zal zijn; de klokken kunnen niet zoo fors worden aangeslagen en vlugge passages komen niet tot hun recht. Verder is de bespeling pijnlijk en veroorzaakt soms blaren op de vingertoppen. Het vibrato is op een dergelijk klavier niet mogelijk. Als eenig voordeel staat

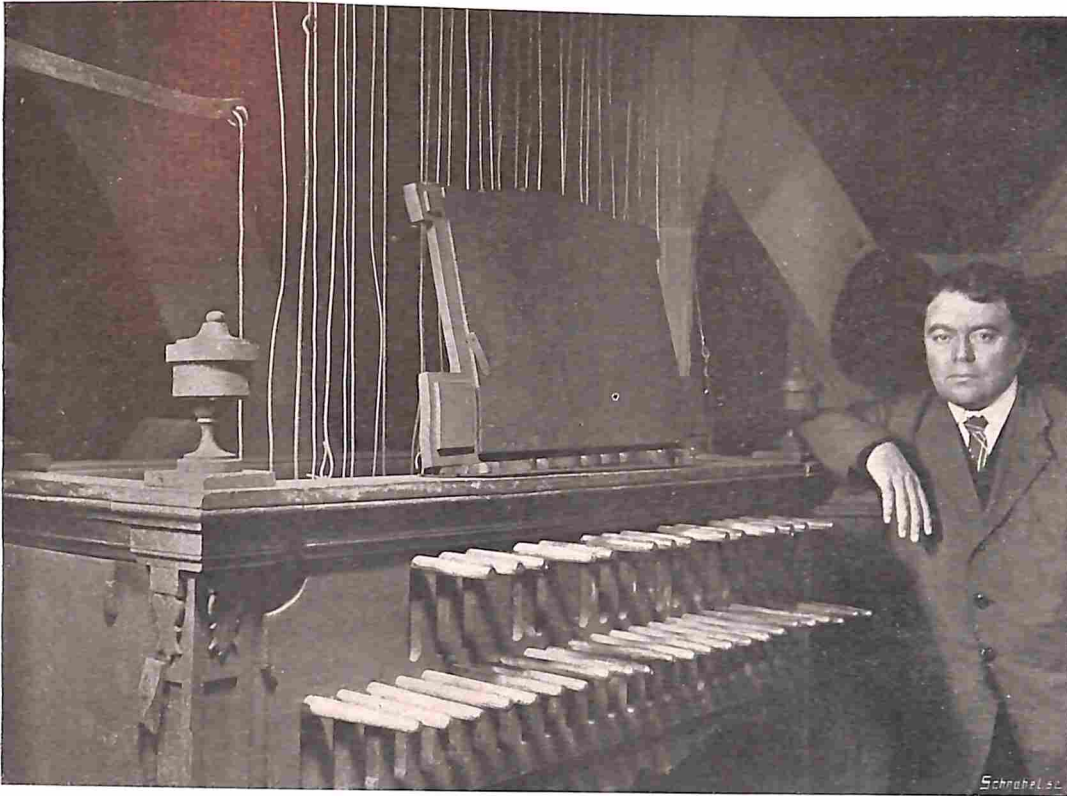

Foto C. Steenberghe.

HET KLOKKENSPEL.

ENKHUIZEN'S KLOKKENIST R. G. CREVECOEUR BIJ ZIJN KLAVIER IN DEN ZUIDERTOREN.

HET KLOKKENSPEL.

NIJKERK'S KLOKKENIST, JOH. W. MEYLL, BIJ ZIJN KLAVIER.

daar tegenover, dat het 't mogelijk maakt, meer klokken tegelijk aan te slaan.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat tegen deze ingrijpende verandering door den heer J. W. Enschedé niet werd geprotesteerd: ze was een verslechtering en verdiende dus slechts toejuicing, bracht een stap nader tot het schoone doel: het tot zwijgen brengen dezer hinderlijke torenmuziek. Wel vreemd schijnt, dat ook andere oudheidkundigen, die zich nu voor het klokkenspel interesseeren, bleven zwijgen; wellicht vonden zij de zaak niet belangwekkend genoeg, toen slechts een Hollander, geen „Belg”, de verandering tot stand bracht, of wisten zij van de heele verandering — 't klinkt vreemd, maar 't is bij lange na niet onmogelijk — niets af.

Het is de verdienste van den heer J. Vincent, klokkenist van den Paleisbeiaard te Amsterdam, dat hij tegen deze ongewenschte verandering met kracht is opgetreden. Moge het „piano-klavier” spoedig weder tot het verleden behooren.

*

*

Na het bovenstaande* behoeven de bij dit artikel opgenomen afbeeldingen nog slechts weinig toelichting. Enkhuizen's klokkenist, de heer R. G. Crevecoeur, die de zorg heeft voor twee klokkenspellen, dat in den Drommedaris, en dat in den Zuidertoren, wier automatisch spel in het stille stadje al bijzonder bekoorlijk klinkt, geeft des zomers somtijds avondbespelingen op den Zuidertoren, de heer Joh. W. Meyll, klokkenist te Nijkerk en een bekwaam musicus, is ijverig voorstander van de Mechelsche speelwijze en zal, zoodra zijn instrument verbeterd is, toonen, wat een Hollandsch kunstenaar op het volgens Mechelsche wijze ingericht speeltuig vermag; de heer J. Vincent ten slotte, dien wij hierboven reeds noemden, heeft reeds vele jaren met zijn avondbespelingen, vooral met die tegen Kerstmis, een aandachtige schare naar den Dam te Amsterdam gelokt en speelt — volgens Denijn — zoo goed, als men maar op een ouderwetsch-ingerichten beiaard spelen kan.

(Wordt vervolgd).

A. LOOSJES.

Nog iets over het vervroegen van bloemen.

NAAR aanleiding van hetgeen wij over bovenstaand onderwerp schreven in „Buiten” van 13 Mei j.l. heeft zich een der lezers van dit blad tot de Redactie gewend met de vraag of de in bedoeld artikeltje vermelde methoden, n.l. die der bedwelming of die van het warmwaterbad, wellicht ook van toepassing zouden kunnen zijn om b.v. bessenstruiken vroeger in bloei te trekken en dus vroeger rijpe bessen te kweken dan de natuur deze voortbrengt.

Dit onderwerp is zeker van groot belang, immers bij den scherp concurrentie-strijd in onze dagen betekent het één maand eerder aan de markt brengen van zekere vrucht, enorme winst voor den kweker. Toch is ons niet bekend, dat proeven in de aangegeven richting in ons land zijn genomen en de Hoogere Land-, Tuin-

en Boschbouwschool tot welke wij ons gewend hebben, kon ons evenmin inlichten. Ook aan die inrichting zijn proeven in bedoelden geest niet genomen. Dus zou men, om hierover iets meer te weten te komen, zich moeten wenden tot den man wiens proeven over narcose bij planten een 16 jaar geleden de aandacht trokken, tot den heer W. Johannsen, hoogleeraar aan de universiteit te Kopenhagen.

Onderwijl zijn wij echter wel in staat over het procedé der bedwelming zelf iets meer mede te delen, evenals over de wijze waarop men zich die inwerking der bedwelvende stoffen op de planten denkt. Zooals bekend is, bestaat iedere plant uit cellen, bewoond door z.g.n. protoplasten. In die protoplasten zetelt het eigenlijke leven. Dit levende protoplasma wordt naar buiten beschermd door een moeilijk doordringbare laag, terwijl ook de wanden der holten (vacuolen), die in het protoplasma aangetroffen worden, moeilijk doordringbaar zijn. In die vacuolen liggen dan ook vaak stoffen opgehoopt, die, waren de wanden niet zoo moeilijk permeable, het levende protoplasma oogenblikkelijk zouden doodden. Vermoedelijk zijn deze moeilijk permeable wanden gedrenkt met een stof, welker oplossingsvermogen ongeveer overeenkomt met dat van vette oliën, d. w. z. dat die lagen alle stoffen, die in aether, vette oliën en verwante oplossingsmiddelen gemakkelijker oplosbaar zijn dan in water, snel doorlaten tot in het levend protoplasma, terwijl zij bijna alle verbindingen, die in water wel doch in aether of olie niet oplosbaar zijn, tegenhouden. Zoo verklaart men, dat b.v. aether en chloroform door kunnen dringen tot het protoplasma. Dit vermogen is echter bij

HET KLOKKENSPEL.

DE KLOKKENIST VAN HET KONINKLIJK PALEIS TE AMSTERDAM, J. VINCENT, ZITTEND VOOR ZIJN KLAVIER.

de cellen der eene plantensoort geheel anders dan bij die eener andere, iets waarmede men bij de proefnemingen wel rekening dient te houden. Nu doen zich bij dat binnendringen twee gevallen voor: *a.* de binnendringing houdt op als de concentratie in de cel gelijk is aan die der omringende vloeistof; *b.* de concentratie in de cel blijft steeds toenemen, de binnendringende stof hoopt zich daarin op. Het eerste geschiedt b.v. met aether en dus heeft men het in de hand de hoeveelheid aether, die men in het protoplasma laat binnendringen en dus de graad van verdooving, te regelen door een oplossing met een bepaald percentage aan aether te gebruiken. In het geval *b.* werken de binnendringende stoffen als vergiften.

Door proeven moet uitgemaakt worden hoe sterk voor iedere plant in 't geval *a.* de concentratie mag zijn. Vermindert men de concentratie dan houdt de narcose op, vermeerderd men ze, dan volgt gewoonlijk spoedig de dood.

De juiste concentratie wordt wel de kritische genoemd.

In het gebruik is zwavel-aether de gemakkelijkste bedwelmende stof. De bedwelmende concentratie ligt daarbij tusschen $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{3}$ volume procent (0.025 en 0.033 grammoleculen per L.). De narcose kan 2×24 uur zonder gevaar duren.

Johannsen liet de narcose soms 2×48 uur duren, met een periode van twee etmalen zonder bedwelmeling in het midden.

Hoe verklaart men nu het gaan uitbotten der planten na de narcose?

De planten in ons klimaat maken een winterrust door, waarin wel door haar gewerkt wordt, doch in het verborgene (knoppen, wortels). Nu duurt onze winter echter te lang, m. a. w. de plant is al gereed om opnieuw uit te loopen, als ons klimaat dit nog niet toelaat. Aan de natuurlijke rustperiode knoopt de plant nu nog een gedwongen rusttijd vast. Dit wist men reeds lang en het trekken van vele planten in kassen (zonder narcose) berust daarop. Het is duidelijk, dat dit trekken eerst kan geschieden als de plant gereed is om uit te loopen, dus als de natuurlijke rustperiode voorbij is. Voor de sering duurt deze b. v. tot in November en dus kan men in het laatst van die maand met het trekken beginnen.

Door de bedwelmeling nu wordt de natuurlijke rustperiode verkort. Voor de sering eindigt deze dan reeds begin October. Om dit te bereiken behoeft de plant slechts éénmaal (2×24 uur) bedweld te worden. Doet men dit half October, dan begint de plant na de bedwelmeling dadelijk uit te botten (in de warme kas), dus één maand eerder dan bij het gewone trekken.

Jaren geleden heeft onze bekende botanicus, prof. de Vries, een artikel gewijd aan de narcose der planten en het is daaruit, dat wij vele onzer gegevens putten.

Voor deze narcose gebruikt men houten kisten, met een zijdeur of met een deksel van boven. Van binnen zijn zij met bladlin bekleed of met chromaatlijm bestreken, zoodat alle kieren goed dicht zijn. Deur en deksel moeten door schroeven of klemmen eveneens luchtdicht gesloten worden. In de kast plaatst men de planten in potten of bollen aard en bedekt de wortels met droog zand, om ze tegen den aetherdamp te beschermen. Boven in de kast wordt een schaalje gehangen, dat door een trechter door den wand heen gevuld kan worden. Men vult het schaalje met een bepaalde hoeveelheid aether (door proeven, in verband met de grootte der kast, vast te stellen) Voor seringing wordt b. v. 35 - 40 gram aether per H. L. luchtruimte getruikt. De trechteropening wordt met een kurk gesloten en na 48 uur wordt de kast geopend en brengt men de planten in de plantenkas.

HET HAGELZAKJE OF DODAARS OP ZIJN NEST.

Dat bij al deze proeven de uiterste voorzichtigheid met vuur en licht in acht genomen moet worden, spreekt van zelf.

Neemt men op bovenbeschreven wijze proeven, dan zal men zien, dat sommige planten zich zeer gemakkelijk laten forceeren, andere moeilijker en andere in 't geheel niet. Azalea mollis en indica, Viburnum Opulus, Amygdalus, Persica, Prunus, Pirus, Spiraea, Deutzia gracilis, Staphylea colchia, Convallaria majalis en tulpen worden door prof. de Vries als geschikte planten genoemd, doch omtrent Ribes hebben wij nergens iets kunnen vinden.

Tot zoover het vervroegen van bloemen door narcose. Ook omtrent het z. g. n. warmwaterbad zou nog wel een en ander te vertellen zijn, doch wie daarmede proeven wil nemen, kan niet beter doen dan zich voor 80 cent het boekje aan te schaffen „Das Warmbad“, door prof. Molisch, uitgave Gustav Fischer, Jena 1909. M.

HET HAGELZAKJE.

PAS wanneer het in de tuinen en op de gazons reeds met de eerste fine-fleur der lente gedaan is, de bodem van het bosch al bont van bloemen wordt en de weilanden langzamerhand kleurige tinten vertoonen, dan bezint ook de lage Geldersche vallei zich, dat het lente is geworden.

Vlotgras sliert in lange linten door de slooten, die op den bodem al heelemaal groen zijn van 't jonge leven, dat zich over 'n week of zes hier in al zijn glorie zal openbaren; uit het wollegras schoven grauwege piekjes, de kruipwilgen veranderen hun zilveren tooi in gouden poesjes en waar de turf-gaten hun diep-zwarte oogen ten hemel slaan, ontvooft de dophei nu weldra 't eene roze-roode urtje na het andere.

Langzaam, van den eenen dag op den anderen, ontwaakt de Meenth.

Tot nu toe versterkte der piepers' dunne loktoon het zwijgen der heide meer, dan dat zij het verbrak; nu fluit de wulp ver boven de blauwige heuvelen van 't Utrechtsche, de rietgors met z'n witte boordje draait onvermoed zijn weinig -beteekenende liedje af, overal hangen bij mooi weer de leeuweriken in de blauwe lucht en tierelieren zonder ophouden, terwijl de Kieviten met dof wiekgebrom en heesch stemgekrijsch aan iedereen, die 't hooren wil, verkondigen, dat de Vallei ontwaakt.

Ik houd ervan, haar in dezen tijd te bezoeken en de menschen die me uitlachen, en zeggen dat het er koud, eenzaam en doodsch is, laat ik praten.

't Is steeds een tocht vol genieting en leering. Op den vroegen ochtendstond, als nauw de zon nog uit zijn wolkenbed gekropen is, zingen de leeuweriken al, dat het een lust is, de Kieviten joelen boven de Grift en 'n enkele verlate bonte kraai zit in de peppels naar de zon te kijken. Voordurend zie ik eenden trekken met suizend wiekgeklepper, een zwarte lijster fluit in de wilde roos, reeds fladdert een Citroenvlindertje rond, „diü diü teck teck“ waarschuwt 'n Bruin paapje met grappige wenkbrauwstreep en vliegt weg. Heel hoog tegen de wattige Oosterlucht zeilt de ooievaar van Schoonhoven; hij is vroeger aangekomen dan het vorig jaar.

Reeds nader ik de plassen, die schuin achter de aloude ridderhofstede Harselo in de zon blinken, als me een reiger-gestalte, grauw-zilverig in het morgenlicht, aan 't water bij den dam in 't oog valt. Dien wil ik graag wat nauwkeuriger bekijken en daarom loop ik achteloos door, om den schuwen gezelschap wat dichterbij te komen.

Maar hij heeft me terdege in de gaten en strijkt al te spoedig met holle wieken weg.

Zoo blijft me voor het huiswaarts keeren, in niets anders over, dan een poosje in de zon onder de elzen te gaan zitten, waar ik een mooi uitzicht heb over 't turfveld met zijn gaten en plassen, door biezen omzoomd, door riet omsloten. De grond damp, het is een vroege-lentedag uit duizenden. De vink bij het laatste arbeidershuisje zingt het hoogste lied uit, in alle greppels spektakelen als dol de spreuwen en de winterkoning in de doorns schatert van vreugde over den mooien morgen. Haast zou ik meezingen!

Maar: stil, stil, geen leven gemaakt.

Daar, achter de dikronde bladeren van de scherpe boterbloemen, komt een klein vogeltje, 'n soort eendje lijkt het, met fijn, haast had ik gezegd geestig, kopje van den kant afzwemmen. Eerst kan ik hem door het vóórjarige riet niet zien, maar alras beweegt hij zich wat meer op 't vrije vlak; 't blijkt inderdaad een zwemmend dodarsje te wezen, dat dacht ik al wel.

(Slot volgt).

A. B. WIGMAN.